

**Zigenare och vanliga svenskar.
Fakta om en s.k. raskonflikt.**

Evert Kumm. Örebro, 1965. 39 sidor.

Inskannad av ArkivCentrum Örebro län 2012-06-27

"Som helhet betraktad är zigenarfrågan i vårt land trots sin tal-
mässiga litenhet ändå en stor fråga: Det bör vara angeläget för
oss svenskar, som så gärna protesterar mot rasfanatism och diskri-
mination på andra håll i världen, speciellt i Sydafrika men också
i USA, att vi äntligen sopar rent för egen dörr."

Landsorganisationens tidskrift
Fackföreningsrörelsen
nr 22/1963

Bokhandelspris 5 kronor
(exkl. oms)

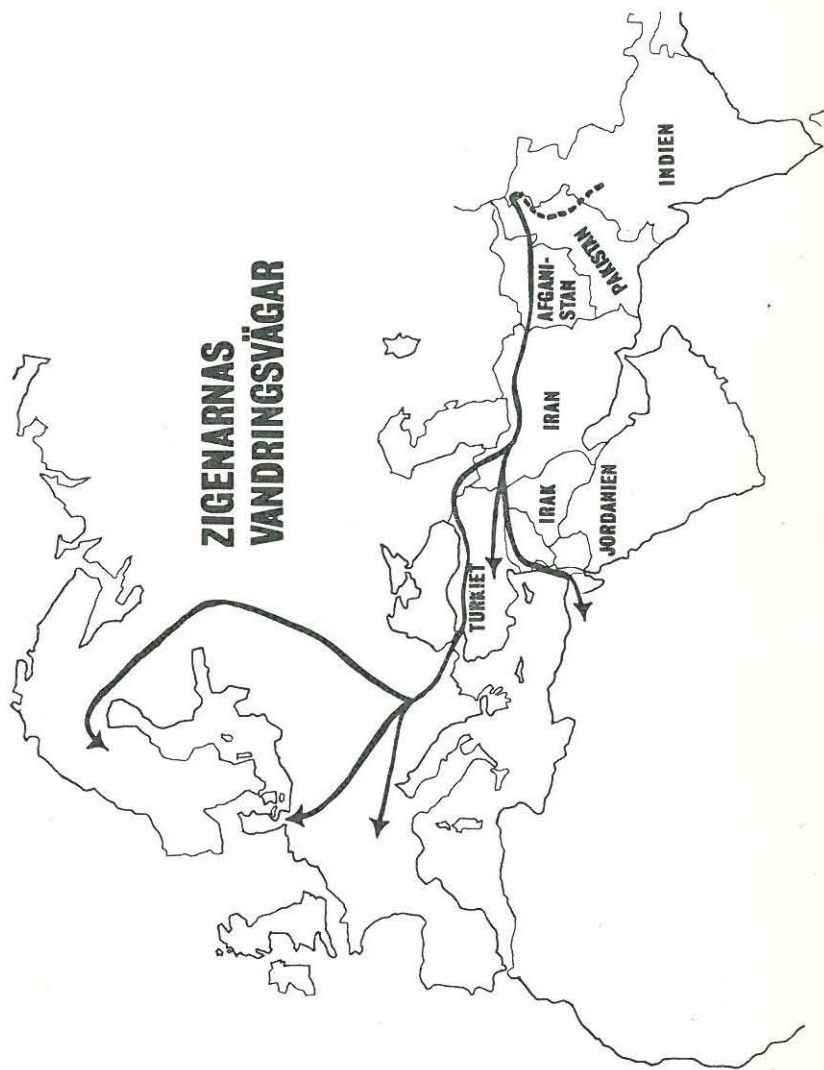
QUINTUS TR AB, ÖREBRO

ZIGENARE och vanliga svenskar

Fakta om en s. k. raskonflikt

TEXT KRING KARTAN
se tredje omslagssida!

Karta över zigenarnas vandringar

ZIGENARE OCH VANLIGA SVENSKAR

Fakta om en s.k. raskonflikt

Quintus Tryckeri AB - Örebro 1965

300

Skrekarbyttans herrgård

En svensk "ras"-konflikt

Denna skrift, som utges av en arbetsgrupp för zigenarskolan, har skrivits av

EVERT KUMM

Den är i första hand avsedd som ett "kvitto" till var och en, som bidrar med minst fem kronor till zigenarskolans vidare utveckling. Upplysningar om denna verksamhet erhålles från författaren, adress Hjalmar Bergmans väg 24, Örebro.

Skriftens första avsnitt, En svensk "ras"-konflikt, har tidigare varit publicerad i den danska kulturtidskriften Perspektiv.

1.

Svenskarna är ett folk utan rasproblem. Så snart någon orättvisa begås på andra håll i världen — Sydafrika, USA, även Angola trots att Portugal tillhör EFTA — ska man städse finna svenska protester mot ras- och folkförtryck. En svensk kulturelit finns alltid till hands för underskrifter, från A till Ö, cirka 15—20 namn. Svenskar har svårt att förstå att man inte kan tillåta svarta familjer flytta in i vita bostadsområden och varför man nödvändigtvis måste fösa ihop den svarta majoriteten i Verwoerds stat i särskilda områden. Författare strömmar ut över världen och kommer tillbaka med böcker om raskonflikter och vidrigheter. De vantrivs ofta i det svenska folkhemmets problemlöshet och finner näring för sin indignation långt borta från hemmets dörr. Indignationslitteraturen får sedan god avsättning i läsecirkelarna, vars till övervägande delen kvinnliga rekryter ur medelklassen finner alla skäl i världen att förnöjsamt utbrista: Sådant kan verkligen inte hända här!

Under tiden säljer ASEA friskt på den sydafrikanska marknaden, bygger fabriker där för svarta arbetare, som inte har den svenske arbetarens rätt att fackligt organisera sig, och tar lugnt emot en eller annan skriftlig protest från ovan nämnda A till Ö och socialdemokratiska ungdomsklubbister. Portugal stannar i EFTA och att ingripa i USAs inre förhållanden är givetvis otänkbart. Möjligen kan man samlas en kväll utanför amerikanska ambassaden, om det är aktuellt med avrättningen av någon neger, men numera kommer man ju också innanför grindarna hos spanska ambassadören för ett samspråk om den senaste garotte-

Redovisningsnr 3044	För avsändarens anteckningar		
Postgirokontonr 447025	Inbetalt belopp		öre
	kronor		
Avgift 20 öre	Sign. CP		5

ringen. Allt går städad till och skriftliga protester ökar ju i någon mån pappersindustrins försäljningssumma.

Inom sina gränser har inte Sverige några rasproblem och därför har svenskarna så svårt att förstå varför man ska behöva ha sådana på andra håll i världen. Vidare sover man bättre efter en skriftlig protest hos någon ambassad. I varje fall kan det inte skada med en protest, handelsförbindelserna fortsätter som förut.

Det fanns judar en gång, några miljoner östjudar före 1914 i de söndertrasade polska områdena och efter 1918 i det nya Polen. Adolf Hitler och hans anhang ville inte ha in dessa östjudar i sitt Germanien och det ville som bekant inte heller de etablerade judefamiljerna i Berlins sociala övre skikt. Av alldeles samma mening var de politiskt ansvariga i Sverige, både före 1914 och efter 1918. Man ville inte blanda det goda germanska blodet med "mera smutsigt blod" för att citera en riksdagsmotion av professor Rudolf Kjellén. På socialdemokratiskt (!) initiativ beslöt Sveriges riksdag 1921 att trots ekonomiskt krisläge upprätta ett rasbiologiskt institut i Uppsala, främst för att tillvarata den sedermera klart nazistiske biologen Hermans Lundborgs forskningsresultat. Arthur Engberg, 30-talets socialdemokratiska kulturminister, prisade i riksdagsdebatten Lundborgs kapacitet och hans tankar om den svenska rasens höga kvalitet, om risken för rasblandning och degeneration: "Vi har ju lyckan att äga en ras, som ännu är ganska oförstörd, en ras som är bärare av mycket höga och mycket goda egenskaper". Men riksdagen var fullständigt enhällig i beslutet om ett "vetenskapligt" institut för racism, så det finns ingen anledning att särskilt framhålla någons förtjänster om dess upprättande.

Det kom heller inte några östjudar till Sverige. När så sent som 1938 regeringen önskade ge inresetillstånd för ett tiotal tyska läkare av judisk börd, reagerade ögonblickligen tusenden studenter och akademiker med fackeltåg genom universitetsstädernas gator. Här skulle inga judar släppas in i det rasrena landet! Herman Lundborgs lärar hade ostört fått ympas in i den intellektuella över- och medelklassen under ett par årtionden. De tio läkarna tvangs stanna i Hitlers Tyskland. De delade öde med öst-

judarna och alla andra judar. Sverige fick inget otäckt rasproblem på halsen, därför att Hitler löste det. Några judar slapp ordna egna gravplatser i Sverige eftersom Eichmann ordnade med kollektiva askhögar.

2.

Nej, Sverige har inget rasproblem.

Visserligen har vi de där samerna, lapparna, högst uppe i norr. Sydafrikanska politiker brukar åberopa den svenska behandlingen av samerna, så fort någon protest hörs av mot apartheid. Det är möjligt att svenskarna har anledning att titta lite närmare på den frågan. Dvs sådana svenskar, som tycker att man ska sopa helt rent utanför egen dörr, innan man börjar kritisera städningen av grannens hus. Problemet är komplicerat, men vilket problem är inte det? Samerna är ju en "urbefolkning", de fanns här före den nuvarande folkmajoriteten. Deras renbetesområden, som de kan åberopa viss äganderätt till efter århundradens hävd, råkar sammanfalla med malmfälten, Europas rikaste. Det kan vara lite svårt att avväga en tvist mellan några tusen nomader och några miljoner andra "delägare" — malmen är ju nationaliserad egendom.

Men Sverige bedriver faktiskt ingen rasåtskillnad däruppe i norr, inte någon apartheid i stil med vad som sker längst ner i söder på vår jord. Samernas "problem" är kanske att de inom någon generation har uppgått i det övriga svenska folket och att rätt lite blir kvar av deras säregna kultur, vars ekonomiska grundval är skötseln av rendjuren. Samerna får samma skolutbildning som övriga svenskar. Deras ungdomar har haft en egen folkhögskola och numera även ett eget gymnasium. Sameungdomen söker sig ut på den allmänna svenska arbetsmarknaden och kvar blir en åldrande, snabbt decimerad grupp av renskötare. Svenskarna bär sig ibland åt som drumlar mot dem vid turistbesöken: Bär sig åt som vi alla gör inför ovanliga människor och säregna förhållanden. "Rasproblemet" längst uppe i norr är möjligen i första hand en fråga om hyfs och vanligt folkvett — ett problem alltså på den svenska sidan.

Lyckliga Sverige — alldeles fritt från rasproblem?

Vi log överseende, när gumman oppe i Sundsvall inte ville ta emot tre färgade musiker på sitt hyresrum, därför att de färgar ju av sig på lakanen. Sådant händer, för det hände hösten 1962. Sverige har länge bedrivit kristligt omvändelsearbete bland negrer så visst borde vi veta att den där svarta färgen inte smetar av sig! Men så är det. Folk vänder sig om på gatan efter människor med annan hudfärg och det ser lite dumt ut, lite efterblivet, en smula provinsialt i en värld utan gränser. Men vi bättrar oss, ökar på utvecklingshjälpen så att den kanske redan år 2000 är uppe i en procent av nationalinkomsten såsom utlovades på Internationals konferens i Köpenhamn på 50-talet.

I övrigt är vi toleranta. Också i rasfrågor. Vi glor som sagt efter de annorlunda människorna men det går över så småningom. Herman Lundborg är död och den radikale, verkligt radikale professor Gunnar Dahlberg hann på några år sopa undan "forskningsresultaten" på Rasbiologiska institutet. Det växer gräs över askhögar i Polen, så de tio judiska läkarna är glömda. Eichmann är straffad också för våra synder. 1938 års studenter och akademiker, ljusets riddarvakt som förhindrade vårt germanska blods förskämning, återfinns på samhällets och kulturens ledande poster. Allt återgår till ordningen, även i Västtyskland.

Men i Bonniers Konversationslexikon står att läsa:

"Zigenarna är av medellängd och har vanligen brungul eller olivfärgad hudfärg, svart, strävt hår och mörkbruna ögon. Deras skönhet, som i allmänhet är av mycket flyktig art, har starkt överdrivits. Zigenarna visar en utpräglad parasitkaraktär och en naturlig obenägenhet för hårt eller regelbundet arbete. Deras främsta förvärvsgrenar är stöld, tiggeri samt spådoms- och trolldomskonst. Under 1800-talet smälte zigenarna alltmer samman med andra element av landets befolkning till en särpräglad blandras, numerad kallad tattare. Först i samband med ankomsten av nya zigenarföljen (i senare hälften av 1800-talet) synes den bestämnda skillnaden mellan zigenare och tattare ha uppstått."

Märk väl att detta står att läsa i ett uppslagsverk från ett förlag, vars ägare själva är av judisk härkomst och som därför borde förstå innebörden i lagtextens ord om "hets mot folkgrupp". Men också andra svenska uppslagsböcker innehåller nästan ordagrant samma omdömen om zigenarna, helt naturligt eftersom det rör sig om samma textförfattare. Mannen i fråga fick 1944, märk årtalet, en doktorsavhandling om Zigenarna och deras avkomlingar i Sverige godkänd vid Stockholms högskolas humanistiska fakultet. Det är ur denna avhandling som rasfördomarna kryllar i väg som små troll in i uppslagsverken. Huvudtesen för denne specielle "vetenskapsman" var den typiskt nazistiska att rasblandning över huvud taget är av ondo. Vid blandning av svenskt blod med zigenarblod slår som regel de sämsta zigenaregenskaperna igenom, anser denne skribent — och resultatet blir tattarna, vars motsvarighet i Danmark benämns natmænd och i Norge fanter. Bättre kan ju inte en nazistisk rasideologi utläggas: För de tyska germanernas del gällde det som bekant att förhindra blodsblandning med judarna — det var också där alltid de sämsta egenskaperna som gick i arv. Innan det hitlerska vanvettet definitivt bröt igenom i Eichmanns regi kunde ju även tyska nazister hylla principen om en isolering av judarna, förslagsvis till Madagaskar. Huvudsaken var att förhindra rasblandning, blodförskämning. Exakt detsamma säger man i USA och Sydafrika, men där gäller det negrer.

I Sverige gäller det zigenare. I brist på judar och negrer har man zigenarna att ta till. Rasfördomarna, rasdumheterna ska till varje pris leva kvar.

Äntligen ett svenskt "rasproblem"?

Ja, utan varje tvekan. Även om det bara rör sig om inte fullt 1000 svenska medborgare av zigenarhärstamning. Men så illa är denna fråga skött i det självbelättna Sverige att man trots zigenarstammens fåtalighet — zigenarna är dock bara en åttatusendedel av svenska folket — kan redovisa praktiskt taget alla symptom på en elakartad raskonflikt: klar diskriminering, fördomar av värsta slag, analfabetism hos den lilla gruppen, ökande svårigheter att klara sig i ett samhälle, som ställer allt högre krav.

Men låt oss före en detaljgranskning av den svenska zigenarfrågan klara upp några begrepp i sammanhanget. Eljest riskerar vi att gå ner oss i rasfördomarnas träskmarker.

Rasproblem? Låt oss sätta säkra citationstecken kring ordet "ras"! Det finns ju inga raser. Det finns bara fördomar, slentrian-tänkande, farliga, ruttande lämningar från den nazistiska rasideologin.

Biologiska fakta strider mot racismens läror, fastslog 22 biologer, genetiker och antropologer från 17 länder vid en konferens i Moskva förra året. Expertsammankomsten, som arbetade på Unescos uppdrag, fastställde några teser av stor betydelse:

Alla i dig levande människor hör till samma släkte, Homo Sapiens, och har gemensam härstamning. Det finns olika uppfattningar om hur och när de olika mänskliga grupperna avvek från den gemensamma stammen.

Olikheterna mellan individerna inom en ras eller ett folk är ofta större än den genomsnittliga olikheten mellan raser eller folk.

Det finns ingen nationell, religiös, geografisk, språklig eller kulturell grupp som i sig själv bildar en ras; rasbegreppet är rent biologiskt.

De flesta indelningar av mänskligheten i raser omfattar inte själsliga egenskaper eller kännetecken som kriterier för indelningen. Ärftligheten kan inverka på de variationer som individer inom ett folk uppvisar vid de psykologiska tester man för närvarande använder. Man har emellertid aldrig på ett övertygande sätt avslöjat några olikheter i de ärftliga anslagen hos olika mänskliga grupper när det gäller de resultat som uppnåtts vid dessa prov. Det finns däremot rikliga bevis på det inflytande som den materiella, kulturella och sociala omgivningen har på de olikheter som proven resulterar i.

Folken i dagens värld förefaller att äga likvärdiga biologiska möjligheter att uppnå varje civilisationsnivå. Olikheterna när det gäller vad olika folk åstadkommit måste uteslutande hänföras till deras kulturella historia. Ibland tillskrivs bestämda folk vissa psy-

kologiska egenskaper. Antingen sådana påståenden är giltiga eller inte ser vi inte några som helst skäl att hänföra sådana drag till arvsfaktorer, så länge inte belägg för motsatsen lämnas. Det finns inget som berättigar föreställningarna om "underlägsna" och "överlägsna" raser, varken när det gäller arvmässiga möjligheter i fråga om allmän intelligens och kapacitet för kulturell utveckling eller när det gäller fysiska egenskaper.

Tack för de teserna! De kan, om de ges tillräcklig spridning, betyda mer för världsfreden än alla resolutioner mot kärnvapen tillsammans. Det är dags för oss i den vita, färglösa "rasen" att rusta ner myterna om vår överlägsenhet. Det håller på att bli motbudande för människor av god vilja att ta ordet ras i munnen. Det smakar askhögar, benmjöl, tvålar av likfett.

Åter till svenskarna, som saknar fördomar på hemmaplan och därför måste protestera så ivrigt mot fördomar på annat håll.

Tattarna är inte svenska zigenarättlingarna lika lite som natmændene i Danmark och fantene i Norge har något med detta indiska utvandrarfolk att skaffa. Det går inte att skilja tattarna från det svenska genomsnittet, framhöll professor Gunnar Dahlberg efter noggranna vetenskapliga mätningar. Element från olika botten-satser i det gamla svenska bondesamhället rekryterade tattarföljerna, som drog genom landet eller på hemorten hänvisades till vissa föraktade arbeten. Liksom speciellt fantene i Norge lade tattarna sig till med uttryck och ordramsor ur ett ursprungligt zigenarspråk och det är dessa språkliga fenomen som förledde forskarna till att tro att tattarna liksom fantene och natmændene var ett slags blandfolk av bofasta och zigenare. Det var främst den norske fängelseprästen Eilert Sundt, som åstadkom denna helt vilsedande slutsats av tämligen ytliga undersökningar bland fängelsekunder. Som bidrag till rasmyten om blodsblandning har emellertid Sundts alltför länge godtagna påståenden ställt till mycket ohägn. Tattarna, fantene, natmændene — alla dessa lös-

drivare, som nu i stor utsträckning sugits upp i fullsysselsättningens samhälle, är intressanta forskningsföremål för vår tids mer kritiska sociologi, men de har faktiskt ingenting med zigenarna att skaffa.

Norge har bara några få zigenarfamiljer, som därtill vagabonderar över hela Norden. Danmark lär inte ha några egna zigenare men sägs på sistone ha fått påhälsningar söderifrån. Finland kan möjligen ha den största zigenarpopulationen av de nordiska länderna, uppskattningsvis 4000 zigenare — om det nu är så att alla verkligen är zigenare. Man kan på vissa grunder misstänka att man också i Finland varit för snabb att sätta likhetstecken mellan zigenare och tattare. Europa i övrigt har åtskilliga, också Tyskland trots att nazisterna gjorde allt för att utrota dem. Zigenarna stod, hur otroligt det än kan verka, ett trappsteg under judarna i den nazistiska rasideologin. De var bara ett slags ogräs utan ens det värde, som judarna representerade för Hitlers anhang som pogromobjekt. På en enda natt gasades mer än 2000 zigenare ihjäl i Auschwitz, har man berättat i de ännu pågående förbrytarprocesserna i Frankfurt. Detta folk, som var så grundligt isolerat i de europeiska länderna att så gott som alla fortfarande var analfabeter, har inte som judarna några litterära minnen från gaskamrarnas och krematoriernas tyska civilisation. Däremot finns en dagbok kvar från en SS-officer, som berättat med känd tysk noggrannhet hur olika judar och zigenare mötte döden. Han kunde inte vid dagboksnoteringen befria sig från en viss beundran inför judarnas diziplin, deras ordnade led framför gaskammardörren och psalmsången in i evigheten. Hos judarna fanns ju ändå ett slags religiös ”motivering” för också detta led i en tusenårig förföljelse. Zigenarna slogs in i det sista, berättar SS-officern, var och en för sig: Ingen av dem kunde finna någon ”mening” i att livet helt plötsligt skulle upphöra. Jämförelsen har något att säga oss om olikheter hos två förföljda vandringsfolk.

Men ännu finns alltså zigenare i Tyskland. Frankrike har några tusen, i Spanien kanske 20.000, polisförföljda, boende under broarna, utan fullgott medborgarskap. Den stora zigenarreservoaren

finns bakom ”järnridån”, i Ungern, Rumänien, Tjeckoslovakiet, Sovjetunionen, ja också i Polen finns några tusen kvar trots Hitler.

Och i Sverige finns noga räknat 930 stycken. Två av dem är polska zigenerskor, som kan redovisa vardera drygt fem år i en rad koncentrationsläger. En av dem, nu gruvarbetarhustru i Malmberget ovanför polcirkeln (och mannen är även han zigenare), har ännu 20 år efter befrielsen svårt att sova om natten, när minnenas ohyggliga spökparad drar förbi. Men båda dessa polska zigenerskor, vars samtliga släktingar antingen sköts ner i den polska byns utkant eller gasades i koncentrationslägret, kom in i Sverige olagligt, mot gällande lag. När de svenska rödakorsambulanserna rullade in över landgången i Trelleborg våren 1945 kunde polisen, om den verkligen följt lagens bud, ha sagt att alla övriga får komma in i det svenska fredsparadiset, judar, norrmän, danskar, polacker, alla, alla, bara inte dessa två 17/18-åriga zigenerskor, därför att Sveriges lag gäller i detta land och den säger att alltsedan 1914 får ingen zigenare på något sätt ta sig in i landet. Men lagen var glömd just då — och man glömde ända till 1954, fyrtio år efter riksdagsbeslutet om denna diskriminering, att tvätta bort skamfläcken.

I fyrtio år blev sålunda den svenska zigenarpopulationen helt isolerad från sina anförvanter ute i Europa. Den hann mer än fördubbla sitt antal under dessa år och eftersom flertalet av dem föredragit att gifta sig inom sin stam kan nu konstateras en inavel av mycket konsekvent slag. Alla är släkt med alla och isoleringen gentemot det svenska samhället har varit om möjligt lika accentuerad. Svenskarna har på sin sida byggt upp en hel föreställningsvärld om sina zigeniska medvandrare i folkhemmet och zigenarna har naturligtvis på sin sida byggt upp sina föreställningar om svenskarna, deras samhällsliv och deras syn på den försvinnande lilla minoriteten. Ända intill 1960-talet har det övervägande flertalet zigenarfamiljer ständigt vandrat, helt saknat fast bostad, bott i tält både sommar och vinter, vår och höst, för att så småningom flytta över i husvagnar och masonitskjul. Ända tills den dag, då denna artikel skrives, har störreparten av dessa

svenska medborgare — vilket de ju trots allt ändå är! — hållit sig borta och hållits borta från skolor, yrkesutbildning, allt vad vanligt kulturliv heter. Man behöver inte alls erinra om tider på 1600- och 1700-talen, då kyrkans kristligt sinnade biskopar och präster vägrade viga zigenare, vägrade döpa deras barn och jordfästa deras döda. Det räcker med att konstatera hur det varit ända in i våra dagar. Zigenarna har levat mitt uppe i det svenska välståndssamhället utan att bli delaktiga i det. De har glidit allt längre ner i en slumtillvaro, som omgivits av alltför skickligt uppbyggda ideologiska murar för att kunna ändras. Först nu, under de senaste två-tre åren har verkliga förändringar skett.

6.

Vi kan vända åter till uppslagsbokens text om zigenarna och komplettera den med den väl underbyggda "allmänna mening- en". Zigenarna har en utpräglad parasitkaraktär, visar naturlig obenägenhet för hårt eller regelbundet arbete, har stöld, tiggeri och spådomskonst som främsta förvärvskällor. Till den allmänna meningen hör att de inte bara trivs med och föredrar att bo i tält och husvagn utan också att de äger stor motståndskraft mot köld, fukt och besvärliga förhållanden. En romantisk och samtidigt hatfylld air har stått kring dem: Man har på samma gång beundrat deras fria liv och fruktat deras intriger, besvärjelser, avvikan- de utseende och levnadssätt. Eftersom zigenarna har trivts så bra med sin hemlöshet och tillskrivits märkliga fysiska egenskaper i striden mot köld, blåst och vidrigheter har man — den bofasta befolkningen — kunna stänga dörren för dem med gott samvete, i den mån man inte skickat poliser och hundar efter dem. Zige- narna har velat förbli i sin kulturella isolering — alltså har man från myndigheternas sida så långt ifrån tillämpat samhällets skol- plikt mot deras barn att man i stället hållit zigenarungarna från skolorna och i den mån någon undervisning skett låtit den ske i så klart åtskilda förhållanden att en boer i Sydafrika eller en vit i sydstaterna aldrig skulle ha kunnat drömma om en så effektiv isolering — och en så lågtstående undervisningsform. En doktors-

avhandling har som förut sagts godkänts med de mest nedsättan- de omdömen om zigenarfolket. Uppslagsböckerna har diktat på samma tema. "Folkmeningen" har fått bygga vidare på den ras- åtskillnadens mur, som så effektivt upprätthållits rakt igenom det svenska samhället.

Det hela kunde fortsätta ett långt stycke in på vårt århund- rade kanske främst därför att vissa av zigenarnas urgamla in- komstkällor fanns kvar. På kreatursmarknaderna såldes ännu hästar och zigenarna var goda kännare av dessa djur, kunde tala för sin vara och även lura bönderna, ibland blev de själva lurade. Spåkonsten kunde man också tjäna pengar på vid marknaderna liksom vissa former av tivoliverksamhet och annat tingel-tangel kunde löna sig. Men viktigare var att mer hyggliga yrken ännu gav arbete åt sina utövare: Det är möjligt att zigenarna ur- sprungligen är ett vandrande smedfolk i Indien, i vart fall var många av dem kopparsmeder och förtennare på de långa vand- ringarna genom Europa. Även i Sverige lönade det sig med smide och förtennung före det rostfria stålets och andra materials — t ex plastens — tid. På 30-talet började sammanbrottet för zige- narnas fria företagsamhet i det retarderande bondesamhället. Häst- tarna minskade från över 700.000 till under 200.000 i det gamla hästlandet Sverige, veckotidningarna övertog spåkonsten och stjärntyderiet såvida det nu inte var så att vidskepelsen blev mindre (vilket ju kan betvivlas), också nöjeslivet industrialise- rades och slog ut den lilla hantverksmässiga tivolin och ingen frå- gade längre efter kopparsmeden eller förtennaren. Zigenarna var ett fattigt släkte redan i bondesamhället, i industrialismens värld blir de allt mer utklassade. En snabb förslumning skedde, analfa- betismen och den allmänna okunnigheten om samhällets sätt att fungera blev allt värre bördor att bära. Hjälplösheten blev allt större i den slutna värld, som zigenarna ändå prövade att vid- makthålla i den allmänna svenska välfärden. I utbildningssam- hället, där alla frågar efter en allt bättre utbildning, blir mannen och kvinnan, som inte ens kan bokstäverna och siffrorna eller i varje fall inte kan sammanfoga dem till användbara sammanhang, totalt hopplösa figurer.

Det tog tid för det svenska samhället att upptäcka denna förändring i zigenarnas villkor. En mur av fördomar höll dem isolerade — och höll samhället isolerat från de praktiska reformer, som ett rikt närings- och kulturliv som det svenska utan vidare har råd med gentemot en så liten minoritet. En statlig utredning under numera skånelandshövdingen Gösta Netzéns ledning började ta konkret och ganska oromantiskt på zigenarnas problem. 1958 kunde riksdagen börja besluta vissa åtgärder, bl a att alla kostnader för zigenarnas ekonomiska och sociala "rehabilitering" skulle läggas på staten, varigenom kommunerna befriades från alla sina försök att skjutsa dessa människor mellan sig som förr skedde med fattighjonen. Man tog sikte på bostadsfrågans lösning trots alla myter om att zigenarna helst ville bo i tält och husvagn: Monteringsfärdiga villor skulle av staten (genom Arbetsmarknadsstyrelsen) ställas till respektive kommuns förfogande blott kommunen skaffade en lämplig byggnadstomt. Man skulle också pröva viss undervisning, överambitiöst nog med sikte på en så snabb yrkesutbildning som möjligt, och man skulle från statens och kommunernas sida se till att zigenarbarnen fick samma grundläggande skolgång som övriga svenska barn.

Och hur gick det sedan?

Sedan gick det ännu mycket sakta, åtminstone några år.

En tredjedel av Sveriges zigenare hade under årens lopp samlats till Stockholm. Där skedde i praktiken ingenting under fem år efter riksdagsbeslutet 1958. Vissa sociala hjälpåtgärder, ofta rätt kostsamma, sattes in, men zigenarna fick bo kvar i ett par husvagns- och masonitskjulsläger i huvudstadens utkanter med tämligen vidriga sanitära och övriga förhållanden. Stadens myndigheter hade tillsatt en person att sköta förmedlingen av vanliga bostäder till zigenarna och det var först när en tidning avslöjade att just denne man själv var absolut motståndare till zigenarnas förbättrade villkor som den otäcka varbölden sprack. Inom loppet av några månader blev det sedan möjligt att flytta in dessa familjer, som så gott som samtliga tidigare alltid bott i tält och husvagnar, i hyggliga, oftast fullt moderna bostäder.

Det visade sig snabbt att zigenarna, även de gamla gummorna som aldrig drömt om att få bo i hus med värme, wc och badrum, blev mer konservativa i sina vanor att bo än många andra: De lovade att aldrig levande lämna sina lägenheter.

Den andra myten, allt det där om att zigenarna av naturen undviker ordnat arbete och helst snyltar sig fram i tillvaron — liksom också den att de tål köld och fukt och drag bättre än andra —, sprack som trollet i solskenet, när dr John Takman på Arbetsmarknadsstyrelsens uppdrag genomförde en grundlig och till sin art sensationell medicinsk undersökning av landets samtliga zigenare. Det visade sig att zigenarna har reagerat inför köld, dåligt skötta infektioner och andra tristesser exakt som alla andra människor: Zigenarpopulationen i Sverige är i viss utsträckning en samling sjuka människor med en opropotionerligt hög procent reumatiskt sjuka, många med dåliga ryggar, magsår, underlivsbesvär för kvinnornas del, alltsammans följer av en vidrigt låg bostadsstandard, om man nu kan kalla t ex tält i vintersnö för bostad. Det är inte lättja som i första hand ska sökas som orsak till zigenarnas ringa deltagande i det egentliga arbetslivet: Orsaken ligger främst i ett miserabelt hälsotillstånd, förvärvat under den långa tid, då Sverige och svenskarna stängde sina dörrar för zigenarna inte bara enskilt utan också statligt och kommunalt.

Nästa myt och fördom om zigenarna gäller deras intresse för skola och undervisning. Det tog övermåttan lång tid, innan man ens började tänka på deras behov i det avseendet. Analfabetismen var på något sätt accepterad av både samhället och zigenarna själva. Zigenare skulle vara läs- och skrivokunniga och så var man av med det problemet. Enskilda människor startade någon form av undervisning, fö mest sommartid, då zigenarnas önskan att sitta i skolbänk inte var överdrivet stor. Först sommaren 1964 kom en första mer planerad elementär kurs till stånd på en övergiven herrgård i Bergslagen, vilken kom till nyttig användning som zigenarskola i internatform. Fördomarna fortsatte att kraxa som olyckskorpar över initiativtagarna: Zigenarna skulle naturligtvis vantrivas tillsammans på en skola av denna eljest vanliga

form, skulle bara supa och slåss och rymma därifrån, speciellt när den svenska sommaren stod leende runt omkring i Bergslagen. Hela myten om zigenarnas motvilja till studier — att i första hand lära sig läsa och skriva och räkna — sopades in under den gamla herrgårdens golv den dagen, då kursen efter sex intensiva veckor skulle avslutas och zigenareleverna helt frankt förklarade att de krävde mer undervisning, vägrade att lämna skolan och tog kontakt med statsministern för att få sina krav tillgodosedda. Svenska folket och speciellt då de övriga zigenarna vid sina TV-apparater i lägenheter, villor och husvagnar fick till sin häpnad se fyra zigenare marschera in till statsministern i Kanslihuset med kravet på en fortsatt skolgång. Den dagen lossnade det definitivt bland landets zigenare: Nu var de äntligen med i samhällets debatt om rätten till utbildning, rätten till bostäder, rätten att vara svenska medborgare fullt ut.

Och nu fortsätter kursen vid internatskolan liksom en rad kurser på andra håll.

7.

Därmed skulle zigenarproblemet vara löst i Sverige?

Nej, men det finns dock en möjlighet att det kommer att lösas. Den som eventuellt bar på illusionen, att en sådan liten "rasfråga" som frågan om de 930 zigenarna i Sverige skulle vara speciellt lättlost, bör nog snabbt återvända till verklighetens trista värld.

Det är sant att svenska staten erbjudit de kommuner, där det bor någon zigenarfamilj, att ställa t ex en monteringsvilla till förfogande om kommunen skaffar tomt. Men när en zigenare söker tomt i vissa kommuner i Sverige är det lika besvärligt som när en negerfamilj försöker flytta in i ett vitt villaområde i en nordamerikansk stad. I ett västsvenskt industrisamhälle bor en liten zigenarfamilj på 4—5 personer ganska väl inne i samhällslivet och fabriksarbetet. Där menade den kommunala ledningen klokt nog att husvagnen borde bytas ut mot en villa, speciellt när staten erbjöd så goda villkor. Man beslöt också placera in den i ett redan

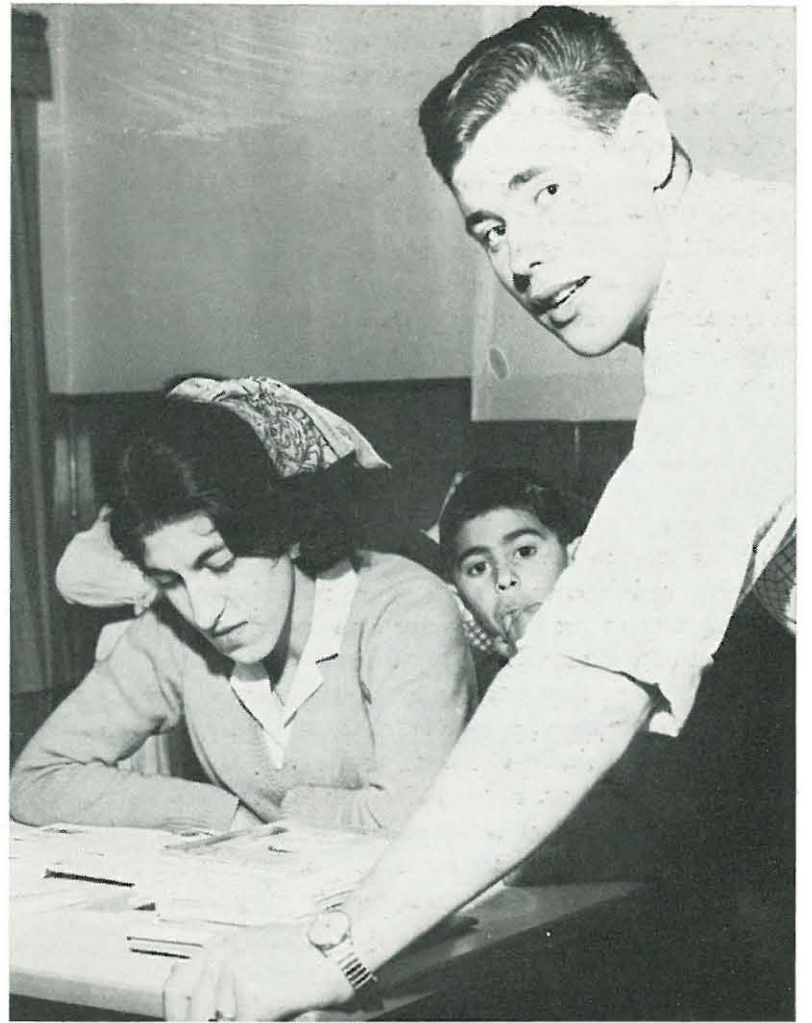
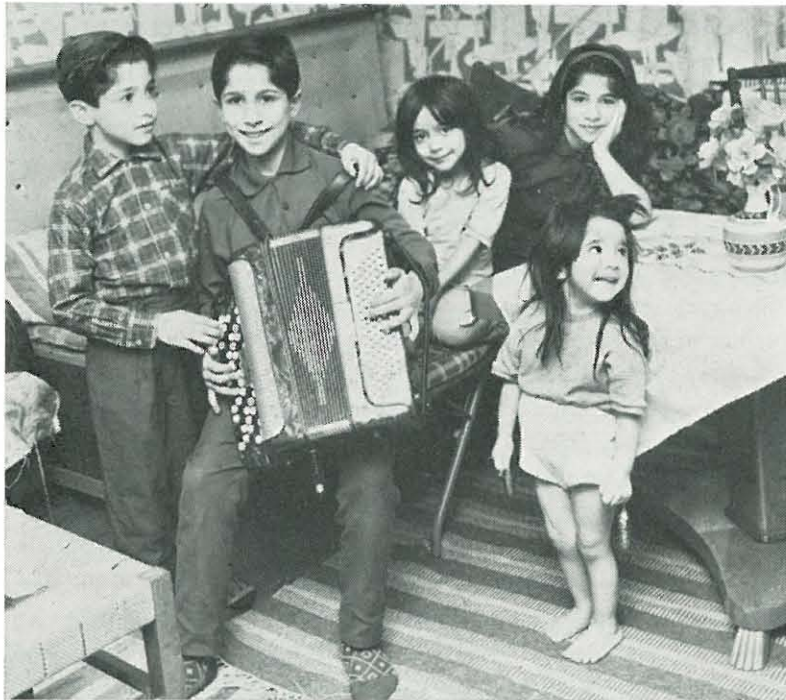
etablerat villaområde med 12 villor. Inför detta föga märkliga beslut skrev de 12 villaägarna till länsstyrelsen och undanbad sig intrånget med åberopande av att deras villor skulle sjunka i värde, om zigenarna tilläts flytta in på området, och vidare att respektive kvinnor skulle nödgas stanna hemma från sina arbeten, eftersom man ju kunde räkna ut hur zigenarna bar sig åt. Nu föll inte någon myndighet undan för denna uppvaktning, men den talar ändå sitt eget tydliga och beklagliga språk.

I en svensk småstad utkämpades en årslång strid i stadsfullmäktige, innan det blev möjligt att ge en skötsam zigenarfamilj med fem barn — där f ö hustrun är "vanlig" svenska — den bostad, som i sista hand staten och inte staden skulle betala. Just nu utkämpas liknande strider, om också mer i det tysta därför att pressen snabbt slår larm om en orättfärdighet begås, i en rad kommuner och bakom ligger hela tiden förhoppningen att zigenarna ska ge sig i väg, om det bråkas tillräckligt länge kring deras bostadskrav. Vad som är glädjande är att zigenarna själva nu inser sina möjligheter och att en vaken opinion, som dock långt ifrån kan sägas representera majoriteten av svenska folket, aggressivt engagerar sig för rimliga lösningar av zigenarnas situation.

Det är möjligt att huvudstriden ändå återstår. Inom loppet av detta år eller möjligen nästa kan bostadsfrågan för samtliga zigenarfamiljer tänkas vara rimligt ordnad. Svårigheterna att förmå zigenarnas grannar till samarbete för gemensam trevnad kan nog ordnas upp med hjälp av upplysning och debatt. Barnen kan nog säkras en ordentlig skolgång och därmed är deras definitiva inflyttning i folkhemmet tryggad. Men kvar är de cirka 400—500 vuxna zigenare, från 15-årsåldern och uppåt de femtio åren, som i flertalet fall inte kan varken läsa eller skriva eller kan det i så ringa utsträckning att de möjligen klarar en gatuskylt men knappast säkerhetsföreskrifter på en arbetsplats. Det är en mycket koncentrerad skam för det eljest långt avancerade svenska utbildningssamhället att ha en så stor grupp faktiska analfabeter i sin mitt. Och de är inte analfabeter enbart på "vanligt" sätt. Att inte kunna läsa och skriva, att inte ha gått någon som helst tid i

Zigenarbarnen möter svårigheter i sin ordinarie skolgång — sällan i umgänget med övriga barn men på grund av den i flertalet fall analfabetiska bakgrunden i hemmet. Svårigheterna skärps genom att dessa barn först lär sig romanés i hemmet och sedan svenska språket. Denna detalj i undervisningen har tyvärr inte uppmärksammats i tillräcklig grad.

För de äldre zigenarna — de många över 15 år och i regel utan någon som helst tidigare skolgång — blir arbetet med att lära sig läsa och skriva mödosamt. Lusten att ge upp, när bokstäverna vägrar att ljuda ihop sig till begripliga ord, bör vi andra, som normalt började skolan i sjuårsåldern, kunna förstå. Desto angelägnare är det att de ca 500 vuxna analfabeterna — mer eller mindre helt analfabeter — säkras en så god ekonomisk trygghet under studietiden att skolarbetet blir ett lockande alternativ även till relativt goda inkomster.

skola eller på sin höjd några veckor innebär också en allmän alfabetism: Okunnighet om samhällets funktioner, rädsla inför allt det vi inlägger i begreppet medborgarskap, obildning i historiska, geografiska, religiösa och alla övriga sammanhang.

Är det svenska samhället berett att satsa för fullt på en grundskoleutbildning för alla dem av de 400—500 vuxna medborgare, som vill ha en sådan grund att stå på? Den frågan har ännu inte fått ett klart och otvetydigt svar. Vad man kan hoppas är att zigenarna själva nu orkar följa upp sin strid för fullständigt medborgarskap och att en betryggande allmän opinion stöder dem. Ingenting är utan vidare given.

8.

Visst ska vi protestera mot den sydafrikanska minoritetens behandling av den svarta majoriteten och mot den amerikanska majoritetens behandling av den svarta minoriteten. Visst ska Portugal få veta av oss i striden om Angolas frihet. Men det känns på något sätt väldigt skönt att det hemma i Sverige just nu är möjligt att sopa rent utanför egen dörr. Samtidigt vet man att zigenarfrågan numerärt sett är oändligt liten som sk rasfråga betraktad. Hur skulle vi ha klarat den om den varit betydligt större? Det vet vi nu. Vi har ju inte ens klarat bostäderna, undervisningen, ett hyggligt bemötande av dessa 930 människor, som höll på att definitivt låsas fast i de utanförståendes tvångsläge. Zigenarfrågan i Sverige är en intensiv spegelbild av ett större skeende.

Historieförfalskningen om zigenarna och tattarna

Det var på en veckoslutskurs för gymnasister. Föreläsaren ville pejla ungdomarnas kunskaper om tattare och zigenare. Han lät dem gruppärbeta bli kring uppgiften att beskriva tattarnas ursprung, utseende och levnadssätt. De tre grupperna kunde efter en halvtimmes överläggning — varje grupp för sig — redovisa exakt samma resultat: Tattarna var släkt med zigenarna, de var svartmuskiga och opålitliga, levde på stöld och tiggeri.

Ingen av ungdomarna hade sett en tattare. Någon hade hört talats om en tattarfamilj i ett grannsamhälle men hade inga närmare uppgifter om den. Gruppärbetets bestämda slutsatser hade man enats om efter kollationering av uppgifter ur uppslagsverk och vad folk sagt. Dessa ungdomar ville eljest vara så fördomsfria som möjligt i sk rasfrågor. De återgav i detta fall främst vad de hört och läst.

Föreställningen om ett nära släktskap mellan tattare och zigenare går långt tillbaka. Det är i det närmaste omöjligt att ur bevarade skriftliga källor, bli lagstiftningen, vaska fram fakta om zigenarnas existens i vårt land före 1800-talet. En berättelse ur Stockholms stads tänkeböcker gör troligt att ett zigenarfölje för första gången kom till Stockholm hösten 1512, märkligt nog under ledning av en greve Antonius. Men de benämns tattare. Gustav Vasa klagar 1550 över tattare, som i Östergötland "far omkring och lurar, ljuger och bedrager folk", och rekommenderade deras utrotning. Tio år senare påbjuder ärkebiskop Laurentius Petri att prästerna inte ska befatta sig med tattarna, inte döpa deras barn och inte begrava dem. Han menar också att flertalet

av dessa "tattare" är skottar, danskar, norrmän och danskar — en sannolikt ganska riktig skildring av dessa tiders stora fattig-följen, som drog genom länderna. Först vid mitten av 1700-talet börjar benämningen zigenare förekomma men alltid i förbindelse med tattare — ett ord som rymmer allt av lösdrivare och fattig-folk: Förbrytare, utstraffade eller förrymda soldater, krigs- och andra invalider, hemlösa, tiggare o s v. När så sent som 1955 ett vetenskapligt forskningsresultat äntligen lades fram om begreppet tattareshänsligheter — av sociologen Adam Heymowski — kunde 30 tattarattingars ursprung härledas så att 7 av dem uppvisade direkt härstamning från bönder, torpare, rotesoldater och hantverkare, medan de 23 andra bland förfäderna kunde uppvisa skarprättare, vallackare, hudavdragare, hästhandlare, hovslagare, glasförare, lumpsamlare, skrothandlare, förtennare, korghandlare, gårdfarihandlare, salpetersjudare och vandrande yrkesmän av annat slag. Men bland något tusental kollade förfäder till dessa 30 fanns 4 (fyra) som kunde *misstänkas* vara av zigenarsläkt.

Man är förmodligen på säker sida om man misstänker att dessa misstankar baseras på rena gissningar. Till saken hör också att dessa undersökta tattarattingar i regel var ljushåriga och blåögda. Inte ens den detaljen i de allmänna fördomarna stämde alltså.

Ett slags "vetenskapligt" underlag har det svenska folkets fördomar om zigenares och tattareshänsligheter fått i en doktorsavhandling, som godtogs av Stockholms högskolas humanistiska fakultet 1944 — visserligen ett år innan Adolf Hitler kom på den förståndiga idén att skjuta sig. Denna avhandling är ett uppkok på racistiska tankegångar och skulle kunna avfärdas som en tämligen värdelös kompilation av tidigare fördomsfyllda utsagor om zigenarna, men så enkelt är det ändå inte. En doktorsavhandling förvinner snabbt ur allmänhetens medvetande, men när doktoranden sedan får i uppdrag att skriva texten om zigenare och tattare i stora uppslagsverk är olyckan skedd. Då får de felaktiga slutsatserna en farlig verkan på en mycket stor läsekrets. Då finns fördomarna serverade i svart på vitt.

Det intressanta är att denne svenske "forskare" i sin i och för sig imponerande strävan att plocka samman så mycket som möj-

ligt av andras forskningsresultat i hög grad kom att stödja sig på norrmannen Eilert Sundts fanteskidringar från 1840- och 50-talen. Prästmannen Sundt kan förlåtas en del: Han trodde att några norska tattareshänsligheter — "fanter" — livliga skildringar av en invandring från det mystiska landet Assaria bortom Rysslands gränser mot Asien var betryggande bevis för den norska tattarbefolkningens härstamning från zigenarna. När han därtill bland dem hittade några tiotal ord av zigeniskt ursprung var ju saken klar. I 100 år bestod Eilert Sundts fanteberättelser provet inför eventuella forskare, helt enkelt därför att ingen gav sig tid att forska i frågan. Ur fantesagorna från norska fångelser öste sedan Viktor Rydberg och August Strindberg uppslag till "zigenar"-skildringar. Och slutligen denne doktorand vid Stockholms högskola.

Några år efter 1944 års doktorsavhandling avslöjades Eilert Sundt och hans sanningsvittnen i de norska fångelserna av en norsk forskare Kaspar Flekstad. Han kunde liksom Adam Heymowski i Sverige konstatera att de norska fanterna helt igenom härstammade från norsk allmog och backstugsittare i den mån de inte var invandrade svenska tattare, vilket var fallet i viss grad. Liksom i Sverige var också i Norge zigenarinslaget bland tattarbefolkningen i sak obefintligt — ett eller annat fall av misstänkt slag, där någon zigenare möjligen kan ha inblandats i fantefolkets stora släkthärvor, är föga säkrat som bevis. Det intressanta i samband med numera pensionerade prosten Kaspar Flekstads avslöjanden är att man på ledande vetenskapligt håll i Norge inte önskar definitivt underkänna Eilert Sundt. Man vill inte erkänna att vetenskapen i 100 år, främst då den språkliga forskningen, gick så grundligt vilse, när den stötte på några zigeniska ord bland landets lösdrivarelement. Och något liknande kan sägas i Sverige: Trots Heymowskis forskningsresultat och andra jämförbara forskares slutsatser vimlar våra uppslagsböcker ännu av osanningarna om zigenarna. Nu kan visserligen dessa texter skrivas om och det sker väl i takt med nya upplagor, men skadan är skedd genom att allmänna fördomar på detta sätt styrkts av "svart på vitt" i böckerna.

Nå, spelar det någon roll om de sk tattarna är zigenarättlingar eller helt igenom svenskar? Ja, rätt ska vara rätt: Zigenarna är en väl sammanhållen indisk folkspillra i vårt land, medan tattarna är ett slags avfallsprodukter direkt ur det svenska folket. Forskningen bör här ha åtskilliga väsentliga sanningar att vaska fram ännu.

Har vi råd med analfabetism?

1.

Arbetet med våra ca tusen zigenares inflyttning i folkhemmet kan bli något att demonstrera för besökande FN- och U-landsdelegationer: Se här hur man löser upp en svår knut i relationerna mellan en folkmajoritet och en försvinnande liten "avvikande" grupp. Riktigt väl skött kunde zigenarfrågan i Sverige och dess handläggning stimulera till en hyfsning av zigenarnas situation också i t ex Spanien, Grekland och Jugoslavien — för att nu bara ta några länder bland åtskilliga. För övrigt ligger väl Finland oss närmast även i detta ärende: Det kan hävdas att frågan om de 4.—5.000 zigenarna där är en gemensam nordisk angelägenhet.

Men det kan också tänkas att ett stort misslyckande ligger framför oss. Ett misslyckande, som i så fall främst drabbar objekten för denna verksamhet, alltså zigenarna själva, men naturligtvis också oss övriga svenskar.

Ännu är bostadsfrågan långt ifrån löst. I Stockholm sitter barnfamiljer i lägenheter, som lämpligast kan klassificeras som slum. I Motala är en familj inhyst i ett utranterat ålderdomshem och gamla Sara Bull — "Jag skulle i Sara Bull gärna ha sett min mor", skriver Ivar Lo-Johansson i sin bok om zigenarna — måste hämta vatten ute på gårdsplan och arbeta i ett nerslitet kök. I Lindesberg har familjen Kaj efter att förut ha bott i tält och senare i en kasserad buss fått flytta in i en halvvrutten villa, som de kommunala myndigheterna nu envisas med att vilja modernisera hellre än att ordna en ny bostad. Men hur man än rustar upp den usla gamla kåken blir det inte mer än 60 kvadratmeters golv-

yta åt två föräldrar, som båda är sjuka, och deras fem barn, av vilka tre går i skolan. I Kumla tvingas familjen Dimitri, far, mor och en halv vuxen flicka, hålla till i husvagnen vinter efter vinter trots att kommunen mycket snabbt skulle kunna ordna en monteringsvilla åt dem. I Göteborg har under vintern 1964—65 en familj på sju personer bott i en husvagn på högt räknat åtta (8) kvadratmeter. I Kungälv har en annan familj fått bo på liknande sätt, i Laxå, i Karlskoga, i Köping o s v. Det finns trots allt ännu åtskilliga familjer, som inte fått sin bostadsfråga löst på ett hyggligt och riktigt vis. Någon anledning att slå sig till ro med en allmän förklaring att "nu äntligen håller zigenarnas bostadsfråga på att lösas" finns verkligen inte. Överallt i de här nämnda kommunerna sitter klokt och framsynt folk i spetsen för det kommunala arbetet. Ofta radikalt folk, som brinner av intresse att klara bostadspolitiken på orten, starta och vidareutveckla grundskolan, ambitiösa på många andra sätt.

Det är bara detta att de blir så förströdda och frånvarande när kommunens enda zigenarfamilj kommer på tal. Helt plötsligt finns ingen lämplig tomt, även om man veckan förut annonserade färdigplanerade tomter till både industrier och egnahemsbygge . . .

Dock finns exempel av rakt motsatt slag. Låt oss bara nämna ett. Familjen satt i en ganska dålig husvagn någonstans i mellan-Sverige. Den var skriven i en stad något tiotal mil därifrån. Vid upplysningen per telefon om familjens — med en rad små ungar och ännu en på väg — situation, svarade drätselkammarens ordförande kort och fränt:

— Men du måste för tusan se till att dom kommer hit med sin husvagn, sen lovar jag att det här ska inte bli något nytt mariefredsfall.

Det blev det inte heller. Denna familj, som inte har det så lätt att klara alla kontakter in mot samhället, fick ganska snabbt en god lägenhet med de moderniteter, som en barnfamilj behöver mer än andra. Familjens äldsta flicka, skolpliktig sedan något år tillbaka, kan äntligen börja skolan och övriga barn behöver aldrig möta samma risk att bli analfabeter som föräldrarna.

Nästa, mycket allvarliga stötesten för en tilltalande "anpassningspolitik" är att åtskilliga zigenarfamiljer i och med den fasta bosättningen blir mer uppenbara socialfall än tidigare. Dr C.-H. Tillhagen redovisar i sin bok Zigenarna i Sverige hur understödssummorna för den samlade zigenarpopulationen hastigt gått i höjden. 1954 års utredning kom fram till att landets samtliga zigenare under 40-talet kostade socialvården blott 6.000 kronor om året, 1950 var siffran inte högre än 6.500 för att fem år senare vara uppe i 50.000 kronor. Hela elvaårsperioden 1945—55 skulle enligt dessa uppgifter ha dragit med sig sammanlagt 116.500 i socialvårdsutgifter för zigenarna. Så börjar ökningen: Redan 1959 var summan uppe i ca 400.000 kronor. För budgetåret 1964—65 torde enbart socialvårdsutgifterna enligt Tillhagen komma att uppgå till drygt en miljon. För femårsperioden 1960—64 kommer Tillhagen genom att räkna fram alla utgifter för socialvård, arbetsmarknadsverkets olika åtgärder, speciella skolutgifter, tjänstemannalöner, bostadsbyggande, näringsbidrag, reparationer m m till en avrundad siffra på något mer än sju miljoner kronor. Nu måste förmodligen en rad av dessa detaljsummor räknas som engångsutgifter, som inte återkommer, men man måste ändå utgå från att de fortsatta årliga utgifterna blir avsevärda.

Det är bara rimligt att zigenarna ges detta samhälleliga stöd under övergångstiden från ambulerande liv till mer stabila förhållanden. Har man i minnet zigenarekonomens allmänna sammanbrott finns ingenting i dessa siffror som förvånar. Åtskilliga vuxna är sjuka och därför arbetsoförmögna — i deras fall är sjukpensioneringen den bästa lösningen. Ett antal zigenare är väl inplacerade på arbetsmarknaden — som gruvarbetare i Norrbottnen, metallarbetare i mellan-Sverige, träindustri- och pappersbruksarbetare, i några fall privata företagare i skilda branscher. Flertalet håller sig dock ännu kvar i skrotningsjobb och bilförsäljning — osäkra sysslor och inte alltid så lönande, på sistone vad det gäller bilarna mer spärrade genom i och för sig riktiga begränsningar. Man måste räkna med att större delen av zigenar-

na kommer att gallras bort ur bilbranschen genom en hårdnande konkurrens. Det är för övrigt ur åtskilliga synpunkter lyckligt om en spridning kan ske över arbetsmarknadens vidare fält. Arbete av olika slag saknas ju inte i fullsysselsättningens samhälle.

Men det blir då en fråga om utbildning, yrkeskunskaper. Man kan sälja begagnade bilar och göra affärer med skrot, även om man saknar elementära kunskaper i skrivning och räkning. Svårigheterna anmäler sig tydligare inne på fabriken och verkstaden, där arbetsgivaren kanske inte vågar ta risken att anställa arbetare utan förmåga att läsa säkerhetsföreskriften på väggen och maskinen. En och annan zigenare har märkligt nog fått en relativt god utbildning till tex svetsare för att sedan få backa ut från arbetsplatsen vid upptäckten av den totala analfabetismen. I yrkesutbildningen fanns lärare och kamrater till hands, när en text skulle läsas. Men på nya jobbet var det slut med intresset och hjälpsamheten. Att sedan en dylik utbildad svetsare, som ställts utanför verkstadsporten igen på grund av analfabetism, får trösta sig med jobbet som ett slags lyftkarl på Kungliga Biblioteket bara förstärker intrycket av bitter ironi.

3.

Visst ska också zigenarna ha yrkesutbildning, inte minst därför att en större spridning på arbetsmarknaden då blir möjlig. Men först måste de lära sig läsa och skriva och räkna samt ovanpå och parallellt därmed få en allmänorientering i grundskolans övriga ämnen. Under sken av idel välvilja sysslar vissa instanser just nu med att skapa ett slags förenklad "zigenarundervisning", som på rekordtid ska ersätta vad dessa medborgare har gått miste om genom utestängningen från de ordinarie skolorna. Analfabetismens övervinnande har på ett märkligt sätt gjorts till en fråga om snabbast möjliga inpassning på arbetsmarknaden. För oss andra svenskar var inträdet i småskolan, numera lågstadiet, aldrig en arbetsmarknadsfråga. Att vi skulle lära oss läsa och skriva och räkna var vår allmänt erkända medborgerliga rättighet — och skyldighet. Inhämtandet av vissa kunskapsmängder om hur samhället fungerar, om vårt folks förflutna, om vår religions grun-

der, om geografi och allt övrigt skedde inte heller för att vi snabbast möjligt skulle in på en arbetsplats. Men för de 400, kanske 500 vuxna zigenare i åldern från ca 15 till ca 50 år, som diskussionen nu närmast gäller, betraktas tydligen någon form av snabbkurs som tillräcklig: Man sägs kunna "läsa", om man nödortförtigt kan lägga ihop bokstäver till ord — däremot har behovet av att lära in skrivmetoden ifrågasatts. Det skryts utan hejd om en undervisningsmetodik, som på några få veckor skulle kunna göra zigenare fullt läskunniga! Ja, enligt några tidningsintervjuer skulle en 23-åring ha läst in nio årskurser på fyra månader. Spridandet av sådana naiva omdömen kan inte gärna bidra till att skapa respekt för kravet på en grundlig och kvalitativ undervisning. Visst finns inom denna medborgargrupp olika grader av begåvning — ett tvärsnitt skulle säkert visa ungefär samma fördelning som i ett miniatyr-Sverige av den typ som gallundersökningar bygger på —, men inget talar för att zigenarna skulle vara speciellt rustade att inhämta grundskolans elementa på rekordtid.

Förut nämnde dr Tillhagen har argumenterat mot en grundlig zigenarundervisning med att dessa skulle sakna något som han kallar "psykisk ork". Mot detta uttryck brukar en annan sakkunnig påstå att zigenarna är "fullt moderna människor". Båda uttryckssätten har sannolikt ganska lite med verkliga förhållandena att skaffa. Det är i regel inte så lyckat att generalisera och allra minst när det gäller en av så säregna förhållanden präglad folkgrupp som zigenarna. Vilken annan vuxen svensk som helst skulle få svårt att klara en normal skolsittning, om det befanns att han vore analfabet. Å andra sidan skulle det inte falla oss in att kräva något höggradigt modernt medvetande av en så illa lottad medborgare. Det bästa stödet vi kan ge zigenarnas nu så starka ambition att reparera den fruktansvärda bristen på läs-, skriv- och räknekunnighet är att räkna med dem som i övrigt normala människor, varken mer eller mindre. Dock hellre något mer än något mindre, därför att deras förmåga att hålla en personlig stil och hygien trots stundom slumartade bostadsmiljöer och trots frånvaron av utbildning är beundransvärd.

Men ord är till så föga hjälp i en sådan här situation. Vad som krävs är reella åtgärder. Och mot bakgrunden av zigenarnas dag för dag försämrade konkurrensläge i det svenska utbildningssamhället är det nödvändigt med snabbt verkande och effektiva åtgärder.

På ett år har grundinställningen hos zigenarna till undervisning totalt förändrats. Sexveckorskursen på Skrekarhyttans herrgård och den följande uppvaktningen hos statsministern med krav på fortsatt undervisning blev ett konkret bevis för ömsesidigt intresse. Någon svårighet att rekrytera planerade kurser har sedan dess inte förelegat. Tvärtom, det är på samhällssidan som oförmågan att snabbt möta efterfrågan uppenbarar sig. Den stora behållningen av 1964—65 års vintersäsongs kursverksamhet är mindre undervisningens faktiska resultat, mer detta att 70—80 vuxna zigenare satt sig på skolbänken på bortåt tiotalet orter i landet. Ännu fler är intresserade men har inte kunnat beredas plats eller inte fått kontakt med vederbörande organ.

4.

Det ser alltså bra ut för den fortsatta striden mot analfabetismen i detta land, där vi officiellt inte har någon sådan?

Nej, det ser inte bra ut. Det kan hända att den gångna vinterns lysande upptakt bara blir ett slag i luften. I så fall beror det inte på zigenarna utan på det svenska utbildningssamhällets upprörande tafatthet vid handläggningen av denna i och för sig lilla men principiellt sett viktiga sak.

Arbetsmarknadsstyrelsen har fortfarande hand om denna undervisningsdetalj, vilket förklaras av att man ser den som en "arbetsmarknadsfråga". Bara vi kan enas om att zigenarnas rätt till grundskolans kunskaper är lika naturlig som övriga svenska medborgares, bör vi också kunna bli eniga om att denna senkomna rehabilitering av dem kan och bör ordnas av rätt instans, alltså skolöverstyrelsen. För det andra måste målsättningen bli en helt annan än vad den varit hittills. Varje vuxen zigenare, som så begär, ska ha rätt att erhålla en undervisning som motsvarar åtminstone den gamla folkskolans sex- eller sjuåriga kunskaps-

mängd. För det tredje ska en sådan undervisning erbjudas antingen på hemorten eller i internatskoleform och den bör inte utan resp. elevs särskilda önskan kombineras med något slags parallell yrkesutbildning, däremot givetvis yrkesorientering och lämplighetsprov — eljest riskerar man att binda dessa elever vid ett för tidigt yrkesval.

Och för det fjärde:

Sambället måste betala en ordentlig studielön till varje zigenare, som av ena eller andra orsaken hållits borta från den obligatoriska skolgången.

"Lönen" för deltagande i denna vuxenundervisning på lågstadienivå har hittills varit densamma som för Arbetsmarknadsstyrelsens omskolningskurser, 410 kronor per månad. Till detta belopp kommer att hyran för bostaden betalas under studietiden och vissa bidrag till familjemedlemmar, som den studerande har att försörja. Märkligt är att om både man och hustru deltar i undervisningen erhåller kvinnan bara halva summan — ett slags "kvinnolön", som sannerligen inte stimulerar till kvinnligt deltagande. Redan den åtgärden att ge alla lika ersättning skulle vara ett framsteg. Men här borde över huvudtaget inte några "omskolnings"-regler gälla. Om en grupp vuxna zigenare väckte åtal mot samhället — stat och kommun — för dess försummelse att iaktta skolplikten mot dem under den obligatoriska skoltiden är det mycket sannolikt att stora skadestånd skulle utdömas. Den utvägen för att skapa ett bindande prejudikat kan bli en sista möjlighet, men det vore en skam för oss alla om den måste tillgripas. Zigenarna begär inga orimliga "studielöner", men det är ett samhällsintresse att dessa vuxna medborgares engagemang i ett krävande skolarbete under ett antal år göres så lockande som möjligt. Också för dem som nu har relativt goda inkomster. I åtskilliga fall blir det en fråga om överflyttning från social- till skolutgifter.

Vårt samhälle har inte råd med analfabetism. Däremot har vi råd med både en fullgod undervisning och en rejäl betalning under tiden. Helt bortsett från att zigenarna har lika stor rätt som vi andra till befrielse från sitt besvärande handikapp.

Det är ingen överdrift att förmoda att om staten erbjöde varje (mer eller mindre) analfabetisk zigenare 1.000 kronor i månaden under årets nio skolmånader med obligatorisk skolgång som motprestation, skulle uppskattningsvis 200 av dem ställa upp. Förutom utgifterna för lärare, lokaler och undervisningsmateriel skulle i sådant fall samhällets årliga utgifter bli inte fullt två miljoner kronor. Men från denna summa kunde åtskilliga nu utgående socialbidrag dragas. Även om dessa 200 toge fem år var i anspråk för en grundskoleutbildning, bleve ändå inte slutsumman mer än tio miljoner.

Vi skulle därmed vinna

att flertalet familjer engagerades i en gemensam strävan för zigenarnas fulla medborgarskap, deras "socialisering",

att barnen i dessa familjer fick en bakgrund för sin egen skolgång som de nu alltför ofta saknar: helt analfabetiska hemmiljöer, där man dessutom lär sig det zigeniska språket som första språk och svenskan kommer i andra hand, är sannerligen inte allra bästa grogrund för inväxandet i folkhemmet,

att en yrkesutbildning sedan kunde grundas på åtminstone ett minimum av kunskaper och kännedom om samhället och leda till en bättre spridning över arbetsmarknaden.

Den starka ambitionen hos allt fler zigenare att genom fast bostättning, elementära studier, yrkesutbildning och placering i lämpliga sysselsättningar bli goda svenska medborgare får inte slarvas bort.

Vårt samhälle har råd att satsa så ekonomiskt hårt på denna folkgrupps inväxande att resultaten blir otvetydiga.

Däremot har vi inte råd att också i fortsättningen hålla en grupp medborgare nerklassad i den andliga invaliditet, som analfabetism innebär.

Zigenarnas första majvädjan 1965 till regeringen

Årets första maj-demonstration är ägnad de förtryckta folkgrupperna utanför vårt eget lands gränser. Detta har sin självklara grund i att det svenska samhället i dag i sådan utsträckning har lyckats befria sig från de ekonomiska och sociala orättvisor, som i begynnelsen gav arbetarrörelsens majdemonstrationer deras socialrevolutionära motivering, att det är naturligt att nu rikta intresset mot missförhållanden bortom den egna horisonten. I årets Stockholmsdemonstration deltar emellertid en grupp medborgare, för vilka gamla tiders sociala orättvisor inte kan te sig särdeles historiska, eftersom denna grupps levnadsförhållanden fortfarande präglas av följderna av sociala orättfärdigheter, som levt kvar allt intill våra dagar. Denna nya deltagargrupp representerar den svenska zigenarbefolkningen.

Undertecknade tror att den självkänsla, med vilken svensk arbetarrörelse riktar sin kritik över gränserna, skulle få en självbesinningens bedrande prägel, om uppmärksamheten samtidigt kunde riktas mot denna befolkningsgrupp, som i sin strävan att finna en värdig livsform inte ens i dag går fri från en ibland förtäckt men ofta tydlig segregering inom våra gränser.

Gruppen är liten. Detta är enda orsaken till att zigenarproblemet aldrig varit ett stort och överskuggande problem i Sverige. Att det rör sig om en knapp promille av befolkningen gör det emellertid inte till en bagatell, som kan viftas bort med hänvisning till vad som redan görs, så länge zigenarnas svårigheter fortfarande kan föra tanken till rastänkandets effekter på andra håll i världen.

Zigenarnas önskemål framförs i årets demonstration dels av zigenare, som genom egen kraft, stora ansträngningar och understödda av utomstående har lyckats förvärva sådana kunskaper, att de nu, bättre än tidigare, själva kan analysera sin situation, dels av elever vid de nystartade zigenarskolorna, som emellertid ännu arbetar under sådana betingelser att mycket få av eleverna kan väntas hålla ut och genomföra sin önskan att återhämta hela den förlust, som drabbat dem, genom att de i barndomen förmenats de kunskaper, som den svenska obligatoriska skolan ger varje annan svensk som en start i livet.

Zigenarna har tills helt nyligen levt utan reell kontakt med den övriga svenska befolkningen. De har varit utsatta för "underutvecklade" minoritetsgruppers lidanden i långa tider, och om dem har florerat ett system av fördomar, som är typiska för det rastänkande, som brännmärkes i årets demonstration. De har beskyllets för trolldom, lösaktighet, arbetsovilja, lättja, tjuvaktighet och tiggeri, och de har genom sin avvikande hudfärg och iögonfallande klädedräkt ådragit sig en primitiv motvilja inom övriga grupper av befolkningen. Därigenom har de utestängts från en rad av de rättigheter, som tillkommer varje annan svensk medborgare.

De svenska zigenarnas önskan är nu att bryta sig ur den onda cirkel de har befunnit sig i, där bristen på läs- och skrivförmåga reducerat deras försörjningsmöjligheter till en fattigmans surrogatarbeten, som inte bara har gett dem en levnadsstandard långt under andra svenskars, utan också nödgat dem att fortsätta den ambulerande tillvaro, som dessa försörjningskällor krävt. Vad som i dag ter sig mest angeläget för den medvetna gruppen av zigenarna är därför att deras barn får den utbildning, som de själva har gått miste om. För att detta skall kunna ske, krävs att zigenarna bereds tillfälle till fast bosättning. Den fasta bosättningen löser emellertid inte problemet ens för nästa generation, om inte samtidigt de generationer, som redan har passerat skolåldern utan att ha passerat skolan, på något sätt kan återinhämta denna förlust, som inte bara består i oförmåga att läsa och skriva utan också som en följd härav i en allmän brist på kunskaper,

vilken försvårar livsföringen i dess helhet. Barnens skolgång kommer heller aldrig att ge ett rimligt utbyte, om inte den hemmiljö, i vilken de tillbringar huvuddelen av sin tillvaro, så förändras, att barnens skolgång blir ett naturligt led i livsföringen.

Zigenarutredningen av år 1954 har klarlagt många av dessa problem och anvisat vägar att åstadkomma lösningar, främst av bostadsfrågan. Den socialmedicinska utredningen av zigenarbefolkningens sociala och fysiska tillstånd pekar på samma sätt framåt. Vi förbiser inte heller de stora ansträngningar, som de senaste åren har gjorts genom arbetsmarknadsverket, vilka nu har resulterat i att omkring 90 % av zigenarbefolkningen kan anses bofast. Sedan sommaren 1964 har arbetsmarknadsverket också gjort allvarliga ansträngningar att finna mera effektiva lösningar av de vuxna zigenarnas skolfråga. Dessa ansträngningar har ännu inte krönts med framgång, vilket är en källa till oro för alla, som kan föreställa sig de förödmjukande verkningar alfabetismen medför i varje praktisk livssituation liksom också känslomässiga genom andra människors grymma förväxling av följderna av den uteblivna skolgången med dumbet eller bristande begåvning.

Undertecknarna av denna skrivelse är övertygade om att de vuxna zigenarnas skolfråga måste lösas snabbt och med tillgripande av åtgärder av mera radikalt slag än som hittills kommit till användning. Det är framförallt denna ståndpunkt, som zigenarnas representanter i årets demonstrationståg vill föra fram.

Det har ibland gjorts gällande att zigenare inte har kraft eller tålmod nog för att gå i skola. Zigenarna själva är av en annan uppfattning. Det hittills mest uppmärksammade beviset härför är den sittstrejke eleven vid Skrekarhyttans försökskurs sommaren 1964 anordnade för att förmå staten att förlänga deras skolgång, som då redan hade pågått långt utöver den tid som de trots vara förmögna att tillbringa på skolbänken. Deras uppvaktning för statsministern i samma ärende är en annan manifestation av de svenska zigenarnas egen önskan att lära vad de tidigare gått miste om.

Rätten till skolutbildning omfattar alla svenska medborgare. Om man bortser från den allra yngsta generationen, har majoriteten av nu levande svenska zigenare saknat möjligheter att utnyttja denna rätt. Vi vill ingalunda göra gällande att sambället ensamt är ansvarigt härför, men vi finner det självklart att sambället bär hela ansvaret för att den uppkomna förlusten blir kompenserad. Enligt vår uppfattning bör detta ske genom att staten utan hinder av hittills rådande synsätt skapar reella möjligheter för varje zigenare, som så önskar, att i vuxen ålder erhålla den skolbildning, han eller hon tidigare gått förlustig. Härför krävs bland annat följande:

1. Det nu tillämpade systemet för ekonomiskt stöd åt elever vid zigenarskolorna — som bygger på bestämmelserna angående omskolning — måste ersättas med generösare former. Omskolningsbidragen är avpassade för människor, som redan äger grundskolans (motsvarande) kunskaper men som på grund av en senare i livet uppkommen skada eller arbetslöshet måste skolas om till nytt yrke. Skoltiden blir då relativt begränsad, vartill kommer att, då omskolningen är klar, vederbörande har resurser att på någorlunda lika grunder som andra medborgare förtjäna sitt uppehälle. Detta gäller inte om zigenarna, som efter den långa tid som kommer att åtgå för att bibringa dem den normala skolans kunskaper i själva verket inte har nått längre än omskolningsfallen har vid omskolningsperiodens början. Först härefter kan en yrkesutbildning på lika grunder påbörjas för eleverna vid de nu framväxande zigenarskolorna.

2. Män och kvinnor måste ha samma rätt att erhålla den försenade skolgången. De familjer, i vilka båda föräldrarna vill genomföra sin försenade skolgång, måste därför få möjligheter att ge barnen den vård och tillsyn som krävs för att båda föräldrarna skall få studiero under den period studierna pågår.

3. Zigenarnas ofta dåliga ekonomi, som beror på en orimligt hög skuldsättning och oförmånliga förpantningar av familjernas ägodelar, har ibland anförts som skäl att avvisa alla krav på ekonomiska stödåtgärder, eftersom riskerna att medel kan förlösas i "oförstånd" inte helt kan elimineras. Detta moraliserande synsätt

får inte hindra regeringen att snabbt genomföra sådana bestämmelser, som tjänar att sanera zigenarnas dåliga ekonomi under studietiden. En av analfabetismens oundvikliga följder är nämligen en reducerad förmåga till ekonomisk planering. Det kan enligt vårt sätt att se knappast vara förenligt med en målmedveten socialpolitik att effekterna av den skada, man vill reparera, får utgöra ett skäl till tvekan vad gäller effektiva åtgärder för skadans botande. Dessutom förutsätter varje form av meningsfullt studiearbete att den studerande kan arbeta ostörd av akuta ekonomiska bekymmer. Den svenska zigenarbefolkningens sociala rehabilitering kräver därför en snabb och effektiv sanering av de studerandes ekonomi, lånens uppsamling på ett normalt banklån som är garanterat av stat eller kommun, räntefrihet och amorteringsfrihet under studietiden och under en treårsperiod därefter samt automatisk avskrivning av viss del, då studiemålet har uppnåtts.

4. Zigenarbefolkningens rehabilitering och gradvisa assimilering av den övriga svenska befolkningens levnadsvanor och bildningsstandard är en process, som kommer att ta lång tid, även om stora ansträngningar görs för att påskynda densamma. För att möta och förstå de många komplikationer, som därvid kommer att uppstå inte bara inom de zigeniska familjernas eget liv utan också i den intensifierade samvaron med den övriga befolkningen, föreslår vi slutligen att statsmakterna även ger stöd åt en vetenskaplig uppföljning av de förändringar, som kan sättas igång av de nu föreslagna åtgärderna. Ett sådant studium torde vara av värde inte bara för den svenska zigenarfrågans lösning utan i betydligt vidare sammanhang.

Stockholm den 1 maj 1965

Zigenarskolan i Västerås:

Baron Taikon	Hjalmar Josefsson	Lilian Josefsson
Jonas Bessik	Zaloviski Demitri	Valodja Josefsson
Ragnar Demitri	Grevinna Taikon	Anita Taikon
Boris Taikon	Alis Taikon	Rosita Josefsson

Zigenarskolan i Göteborg:

Josef Taikon	Monica Taikon
Nano Millon	Rut Dimetri
Birgitta Taikon	Sonja Taikon
Oskar Taikon	

Zigenarskolan i Örebro:

Kerstin Karasko	Singoalla Karasko
Gulli Karasko	Oskar Karasko
Maia Karasko	XXX (Ponko Karasko)

Zigenarskolan i Varberg:

Gustav Dimetri	Gustav Dimetri
Knut Dimetri	Lars Taikon
Malin Dimetri	Linka Dimetri

Zigenarskolan i Växjö:

Bomba Taikon	Maj-Britt Johansson
Barbro Taikon	Frank Taikon

Zigenarskolan i Skrekarhyttan:

Leif Lovén	XXX (Majken Taikumer)
Fredrik Bull	

Zigenarskolan i Stockholm:

Johan Kaldaras	Axel Taikon
Marcus Demeter	Farbi Dimitri Taikon

Rosa Taikon	Katarina Taikon
konstfackelev	författarinna

ZIGENARNAS VANDRINGSVÄGAR

Se kartan på andra omslagsidan!

Länge rådde stor okunnighet om zigenarnas ursprung. De har säkert själva mystifierat sitt förflutna — för detta talar bl a berättelsen om att de härstammade från Egypten: När Maria och Josef med barnet flydde undan barnamorden i Betlehem, sökte de härbärge och skydd hos detta folk i Egypten men blev nekade detta. Som ett Guds straff dömdes då zigenarna till vandring över jorden i många släktled. Denna "legend" lär ha bidragit till en viss övergående popularitet bland de kristna européerna och medförde att benämningen "gypsies" blev den gängse i de engelskspråkiga länderna liksom "gitanos" i de spansktalande — i båda fallen alltså egyptier. Först i slutet av 1700-talet fann tyska språkforskare en ledtråd till vandringsfolkets ursprung, då man kunde fastställa att zigenarspråket, romanés, var ett indiskt språk med starkt tillflöde av ord från de språkområden, som zigenarna under kortare eller längre perioder gästade.

Numera kan med säkerhet fastställas att zigenarna till sitt ursprung är indier. När utvandringen skedde från nordvästra Indien — från områden, där zigenarna med stor sannolikhet var en eller möjligen flera vandrande kaster — kan på forskningens nuvarande ståndpunkt inte dateras. Mycket talar för att den ägt rum på 1000- eller 1100-talet. Orsaken är ännu mer okänd, men en tidsmässigt parallell händelse kan komma att ge en framtida förklaring: Mohammedanismen, islam, segrar i detta område, som i vår tid rymmer den mohammedanska staten Pakistan.

Romanés har ett starkt inslag av persiska ord (Persien = våra dagars Iran), vilket tyder på långvarig vistelse och vandring i detta land. I början av 1300-talet torde zigenarföljerna ha nått Europa: Kreta och Grekland har tidiga skildringar av deras ankomst och mängder av grekiska ord ingår i romanés. Efter ytterligare ett århundrande har zigenarna nått Centraleuropa på sina vandringar, Danmark har berättelser om deras uppdykande i 1400-talets slutskede och krönikan daterar det första zigenarbesöket i Stockholm till 1512. När sålunda Viktor Rydberg förlägger sin romantiska och i grunden mycket racistiska skildring av zigenarflickan Singoallas och Erland Måneskölds kärleksaffär i Värends bygder till tiden för digerdödens härjningar, d v s omkring 1350, är han ute i mycket ohistoriska ärenden.

En pil på vandringskartan pekar dock ner mot Egypten. Ett bland många frågetecken i samband med zigenarnas vandringar kors och tvärs över först Asien, sedan Europa och kanske även Afrika: Kan pilen mot Egypten av framtida forskare förlängas över Nordafrika och upp mot Spanien och Västeuropa?

Vi vet inte mycket om zigenarnas öden i vårt land mellan 1512 och 1800-talets mitt. Till denna okunnighet bidrar främst sammanblandningen med de sk tattarna. Länge torde Sverige ha varit i det närmaste "zigenarfritt". Vår nu aktuella zigenarpopulation grundar sig på invandring från 1800-talets senare hälft och kring sekelskiftet. Invandrarna kom i huvudsak "norra vägen", d v s från den stora zigenarreservoaren i Ungern, Rumänien och Ryssland över Finland och Haparanda. Mellan 1914 och 1954 var deras invandring till Sverige i lag förbjuden.

Det torde finnas minst en halv miljon zigenare i Europa trots den nazistiska utrotningen. Flertalet av dem hör hemma i Östeuropa. Utvandring har skett också till USA, Mexico och Australien.